

Apteekkien ammattieettinen neuvottelukunta

KANNANOTTO

LAPSET JA NUORET APTEEKIN ASIAKKAINA

Lapset tai nuoret eivät kovin usein asioi yksin apteekissa. On melko harvinaista, että alaikäisiä lähetetään hoitamaan apteekkiasioita jonkun toisen puolesta. Apteekeista tulee kuitenkin silloin tällöin kysymyksiä lasten ja nuorten apteekkiasioinnin periaatteista. Nikotiinivalmisteiden myynnin vapauttaminen apteekkien ulkopuolelle ja siihen liittyvät, apteekkien hyvin tuntemat ongelmat ovat herättäneet laajempaakin pohdintaa lääkkeiden ja muiden apteekkituotteiden myynnin periaatteista alaikäisille, ja neuvottelukunnalta on pyydetty asiaan kannanottoa.

Hiljattain ilmestyneen tutkimuksen mukaan itsehoitolääkkeiden käyttö koululaisten keskuudessa on yleistä (Hämeen - Anttila ym. 2005). Lapset ja nuoret kuitenkin ostavat lääkkeitä itse apteekista varsin harvoin. Ylivoimaisesti eniten tietoa lääkkeiden käytöstä saadaan äidiltä, mutta myös isä ja terveydenhuollon ammattilaiset ovat tärkeitä tiedon lähteitä.

Apteekit pyrkivät toiminnassaan estämään lääkkeiden tahallista ja tahatonta väärinkäyttöä. Nuoren asiakkaan kohdalla korostuu tarve tiedustella lääkkeen käyttötarkoitusta sekä käyttäjää ja varmistaa lääkkeen oikea käyttö. Nuorilla on vain vähän kokemusta lääkkeiden käytöstä ja lisäksi toimintaan saattavat vaikuttaa erilaiset uskomukset ja kavereiden mielikuvitukselliset tarinat lääkkeiden tehosta. Lääkkeiden haittoja ei aina oteta vakavasti. Tämä johtaa lähes vuosittain nuorten ihmisten tapaturmaiseen kuolemaan lääkkeiden sekakäytön uhreina. Apteekeissa tulee seurata mahdollisia väärinkäyttöyrityksiä ja puuttua niihin. Monissa apteekeissa asiakaskunta tunnetaan hyvin, mikä helpottaa seurantaa.

Vaikka alaikäisten apteekkiasiointiin ei yleensä liity ongelmia, sattuu silloin tällöin tilanteita, joissa joudutaan miettimään toimintatapoja. Ne olisi syytä miettiä etukäteen. Monissa apteekeissa onkin laadittu ohjeet alaikäisten asiakkaiden kanssa noudatettavista periaatteista. Tällaisia ovat mm. seuraavat:

- PKV- lääkkeitä ei luovuteta alaikäiselle henkilölle, joka on tullut hakemaan lääkkeitä toisen puolesta.
- Nikotiinivalmisteita ostamaan tulevat nuoret ohjataan kouluterveydenhoitajalle, jonka kanssa on etukäteen sovittu menettelytavasta
- Ruiskuja nuuskan käyttöön ei myydä.
- Neuloja lävistyksen tekemistä varten myydään alaikäisille ainoastaan vanhempien mukana ollessa.
- Ruiskuja ja neuloja ei myydä alaikäisille.
- Injektiovälineitä myydään ainoastaan valmiiksi pakattuina pienissä erissä. Pakkauksissa on mukana tietoa huumeiden käytön riskeistä.
- Väärinkäyttöön soveltuvat lääkkeet sijoitetaan pois näkyvistä eikä niitä myydä alaikäisille.
- Kemikaaleja myydään alaikäisille vain silloin kun mukana on aikuinen.

Periaatteiden noudattaminen saattaa joskus kuitenkin edellyttää harkintaa. Esimerkiksi ruiskujen ja neulojen myyminen alaikäiselle voi teoriassa pelastaa lapsen saamasta tartuntaa käytetyistä injektiovälineistä. Kukaan tuskin kuitenkaan haluaa olla se, joka myy lapselle ensimmäisen huumeruiskun. Kun apteekissa on perusteltua syytä epäillä alaikäisen huumeidenkäyttöä, tulee ottaa yhteyttä ensisijaisesti lapsen vanhempiin ja ilmoittaa heille tilanteesta. Toinen vaihtoehto on yhteydenotto lastensuojeluviranomaisiin. Tällaisissa tilanteissa lastensuojeluvälvoite ohittaa salassapitovelvoitteen, ja jokaisen velvollisuus on toimia lapsen edun mukaisesti.

Monissa itsehoitolääkkeissä on käyttöä koskevat ikärajat. On luonnollista, että lääkettä ei tällöin myydä selvästi käyttöikärajaa nuoremmille selvittämättä tilannetta tarkemmin. Joskus voi tulla vastaan myös tilanteita, joissa lääkettä on lapsen kypsyysaste huomioon ottaen syytä myydä ikärajasta huolimatta. Yksi tällainen lääke on jälkiehkäisyvalmiste. Vaikka sen toimittamista koskevat tarkat ohjeet ikärajoineen ja informaatiosisältöineen, voi eteen tulla tilanne jossa kahdesta pahasta vaihtoehdosta on valittava se lapsen kannalta vähemmän haitallinen.

Muutama vuosi sitten apteekit hälyttivät nuorten lisääntyneestä kofeiinitablettien hankkimisesta. Kofeiinia käytettiin piristeenä epätarkoituksenmukaisilla annostuksilla. Apteekkien ilmoitukset johtivat Lääkelaitoksen antamaan myyntirajoitukseen, joka sallii ainoastaan yhden 100 tabletin pakkauksen myymisen kerrallaan.

Viime aikoina lävistysten tekeminen on näkynyt apteekeissa steriilien neulojen lisääntyneenä kysyntänä. Lävistyksen saattavat aiheuttaa monenlaisia ongelmia, mm. tulehduksia ja kudosten liikakasvua. Ammattimaiset lävistysten tekijät eivät yleensä tee lävistyksiä alle 16-vuotiaille. Apteekki voi halutessaan rajoittaa neulojen myyntiä alaikäisille ja esim. edellyttää vanhempien mukanaoloa neulojen ostotilanteessa.

Apteekit eivät myy alaikäisille räjähteiden valmistuksessa käytettäviä kemikaaleja. Myös aikuisilta tai aikuisen kanssa kemikaaleja ostamaan tulevilta kotikemisteiltä selvitetään kemikaalien käyttötarkoitus. Käyttötarkoituksen tulee olla järkevä ja laillinen.

Eetteriä myydään alaikäisille ainoastaan silloin, kun mukana on lapsen huoltaja.

Apteekkitoiminnan eettiset ohjeet

IX Apteekkihenkilökunta edistää ammatissaan lääkkeiden oikeaa ja turvallista käyttöä ja pyrkii estämään lääkkeiden tahallista väärinkäyttöä.

Apteekkihenkilökunta ei myy itsehoitolääkkeitä asiakkaalle, jonka tiedetään hankkivan niitä päihtymistarkoitukseen tai muuhun tahalliseen väärinkäyttöön. Henkilökunta pyrkii toiminnassaan myös reseptilääkkeiden väärinkäytön ehkäisemiseen.

Viite: Hämeen-Anttila K, Englund A, Ahonen R. Miten usein koululaiset käyttävät itsehoitolääkkeitä) Dosis 21: 180-188, 2005.

Julkaistu Apteekkarilehdessä 2/2006 ja Seminassa 2/2006.